

DATE INEDITE ASUPRA AȘEZĂRII CULTURII CERNAVODĂ I DE LA CERNAVODĂ*

Petre ROMAN

În ultimii ani, interesul pentru descoperirile care au dat numele localității Cernavodă la trei culturi distincte (I, II, III) a crescut sensibil¹.

Abordarea acestor probleme este posibilă însă doar în urma publicării monografice a descoperirilor, lucru de care ducem încă lipsă. De un real folos sunt și colocviile tematice, cum a fost cazul celui din octombrie 1999 asupra fenomenului Cernavodă III - Boleráz².

Diffuzarea însă, în limbi de largă circulație internațională, a unor comentarii sintetice³, fără cunoașterea nemijlocită a materialelor și datelor inedite riscă să provoace mai mult neajunsuri decât să clarifice diferitele probleme în suspensie.

În paginile acestei note, mă voi rezuma la publicarea unor date inedite.

În prezentarea cu Sebastian Morintz din 1968⁴ am făcut tot ceea ce ne era permis, nu și cât trebuia să facem⁵.

Săpăturile de la Cernavodă, începute în 1954 sub responsabilitatea lui Sebastian Morintz, au trecut, din 1955, sub aceea a lui D. Berciu. Ele au investigat, mai întâi, obiective ale culturii Hamangia⁶.

Ca tânăr arheolog (student până în 1958, dar cu practică îndelungată pe șantierele de la București - Radu Vodă, Tangâru, Verbița, Slatina, Vlădești), am lucrat la

x) Varianta în limba germană a acestei note apare în volumul omagial dedicat lui Harald Hauptmann.

1. Mai recent: Hermann Parzinger, *Der nordpontische Raum und das untere Donaugebiet in der späten Kupferzeit: das Ende des Kodjadermen-Gumelnîța-Karanovo VI-Verbandes und die Cernavodă I-Kultur*, în B. Hänsel și J. Machnik (ed.), *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, Bd. 12, Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe, Rahden/Westf., 1998, p. 123-134.

2. "Cernavodă III-Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phänomen zwischen Oberrhein und der Unteren Donau", *Neptun/Mangalia*, 18-24 oct. 1999.

3. Vezi nota 1.

4. Sebastian Morintz și Petre Roman, *Aspekte des Ausgangs des Äneolithikums und der Übergangsstufe zur Bronzezeit im Raum der Niederdonau, Dacia, N.S., XII, 1968, p. 45-128.*

5. Țelul nostru a fost o încercare de clarificare a lucrurilor privitoare la noțiunea de "cultura Cernavodă". Evident, nu puteam să publicăm alte date inedite fără permisiunea responsabilului de șantier.

6. Sebastian Morintz, D. Berciu, Petre Diaconu, *Șantierul arheologic Cernavodă*, SCIV, VI, 1955, 1-2, p. 151-163; D. Berciu și Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Cernavodă*, MCA, V, 1959, p. 99-105; O. Necrasov, M. Cristescu, N. Haas, C. Maximilian, D. Nicolaescu-Ploșor, MCA, V, 1959, p. 106-110; Olga Necrasov și colectivul, MCA, V, 1959, p. 110-112; D. Berciu, Sebastian Morintz, M. Ionescu și P. Roman, *Șantierul arheologic Cernavodă*, MCA, VII, 1961, p. 49-51.

Cernavodă în anii 1956-1959: în 1956 în așezarea culturii Cernavodă II (sector b) și la poalele Dealului Sofia (Fig. 1) în obiective Hamangia⁷; în 1957-1959 pe Dealul Sofia în sectoarele c, a, d, respectiv în complexe Cernavodă I (sector a) și Cernavodă III (sectoarele c și d; fig. 1)⁸. M-am retras din colectiv după campania din 1959 iar Sebastian Morintz după aceea din 1960. Ulterior, în 1967-1968 și 1970 săpăturile au fost reluate, pentru cunoașterea situației și control, de către D. Berciu și Em. Moscalu.

A rezultat o mare cantitate de material arheologic aflat, din 1985, împreună cu o parte a documentarului, în custodia semnatarului acestor rânduri⁹. Toate carnetele de săpături au rămas însă la D. Berciu, după al cărui deces au intrat, probabil, în arhiva Institutului de arheologie din București.

Printre documentele pe care le am în păstrare figurează și un text redactat de mine în toamna anului 1958, scris mărunt cu creionul, cuprinzând 18 pagini din care 12 se referă la ansamblul "culturii Cernavodă" (1 și 3/4 pagini), la așezarea culturii Cernavodă I (10 pagini) și la aceea a culturii Cernavodă II (6 pagini). Tot în acest documentar sunt, printre altele, și 4 profile desenate de mine: unul al peretelui de NE al Șanțului I (pentru perioada de săpături din 1957-1958) și alte trei cu profile ale șanțurilor de apărare desenate în urma săpăturilor efectuate de mine în 1959 (Fig. 2) și racordate la profilul cu locuințe desenat în 1958.

Pentru istoricul cercetărilor și al evoluției ideilor voi cita câteva fragmente din manuscrisul 1958: – "cultura Cernavodă se întinde pe o lungă perioadă de timp, începuturile sale fiind foarte probabil contemporane cu Cucuteni B inițial și cu începuturile Gumelniței III, iar sfârșitul său cuprinzând elemente inițiale ale culturii Tei. Deci ea ocupă în Dobrogea etapele finale ale culturii Gumelnița, perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului și perioada bronzului timpuriu, pînă în pragul bronzului mijlociu". Cei avizați vor recunoaște, credem ușor, din aceste rânduri, concepția publicată de D. Berciu în 1961¹⁰ și 1964¹¹. La acea vreme, unele fragmente ceramice cu motive spiralice, apărute în așezarea Cernavodă III, erau atribuite culturii Tei.

Ulterior s-a dovedit însă că ele se încadrează în ceea ce începea să se cunoască drept cultura Babadag timpurie.

– "Primele faze ale acestei culturi ocupă pantele dealului din imediata apropiere a Dunării ca mai apoi, în dezvoltare, să urce progresiv, panta dealului, ocupînd în ultima sa etapă (completare actuală: Cernavodă III) numai platoul. O singură etapă cu nuanțe caracteristice care la prima vedere pare și puțin deosebită de celelalte (completare actuală: Cernavodă II) ocupă un loc jos..."

– Subliniam deja în manuscrisul din 1958 că "e foarte probabil că nivele și mai timpurii (completarea actuală: zonă cu locuințe ale Cernavodei I) au fost distruse înainte de a ne fi nouă cunoscute" (completare actuală: prin lucrările la canalul Dunărea-Marea Neagră).

Într-adevăr, analizând notele personale despre săpături, rezultă că în suprafața

7. MCA V, 1959, p. 99, nota 1; MCA VI, 1959, p. 95 și urm.; MCA VII, 1961, p. 51-53; raportul ce urma să apară în MCA VIII a fost scos din sumar de D. Berciu.

8. "Alte Burg" la C. Schuchhardt (Cernavoda eine Steinzeitsiedlung in Thrakien, Prähist. Zeitschr. XV, 1924, fig. 2, p. 11).

9. Publicarea materialelor celor trei culturi urma să se facă sub semnăturile D. Berciu, Sebastian Morintz, Petre Roman și Em. Moscalu, prin inversări de poziții în funcție de aportul fiecăruia la săpături și prelucrare.

10. D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, fig. 17-19, p. 133, 135-138.

11. Idem, *Quelques données préliminaires concernant la civilisation de Cernavodă*, Slov. Arch. XII, 1964, p. 95 și urm.

foarte redusă care n-a fost distrusă s-a practicat o secționare a malului, sub formă dreptunghiulară, în care au fost amenajate locuințe și aceasta într-o perioadă de liniște.

Altfel ar fi greu de imaginat construirea unor locuințe la o distanță atât de mică de zona șanțurilor de apărare într-o perioadă când acestea trebuiau să fie folosite împotriva unor atacuri.

De altfel, spre sud de secțiunea I, în secțiunile II și III solul viu apare deja la -1,30 - 1,50 m, iar la doar 1 m spre sud, în secțiunea IV b, pământul viu este la - 2,10 m, în timp ce, în zona locuințelor, este la - 2,90 - 3,30 m.

În literatură s-a consemnat existența, în această secționare a pantei înclinate a dealului (deci nu pe un teren plan sau pe terase late), a 14 locuințe suprapuse, prima dintre ele fiind un semibordei¹². Aceasta a putut să-i facă pe unii cercetători să creadă că în Cernavodă I avem adevărate tell-uri, ca și în Gumelnița¹³. Deci continuitate.

Privind profilul (fig. 2), semibordeiul - notat inițial drept groapa Z suprapusă de groapa V - ar putea reprezenta, în realitate, doar o nivelare inițială a pantei, distrusă de lucrările moderne.

Locuințele de suprafață, ale căror părți nordice și vestice au fost în unele cazuri distruse, erau de formă dreptunghiulară cu laturile mici rotunjite. Dimensiunile lor variază între 4-5 m lungime și 2-4 m lățime. Podinele erau din pământ galben - puternic bătătorit - de cele mai multe ori cu mai multe rânduri de lutuire (3-4). Pe mijlocul unei locuințe s-a găsit un șir de gropi de pari cu diametrul de 19-24 cm. Ei susțineau un acoperiș în două pante, acoperiș realizat din stuf, dacă avem în vedere marea cantitate de cenușă rezultată de la incendii. Urmele imprimate pe pământul ars al pereților sunt de la nuiile și snopi de stuf. Vetrele se aflau în interiorul locuințelor și aveau în jur multe oase de animale și mai ales de pești, de la care s-au păstrat până și solzii. Din aceasta rezultă că ocupația de bază a locuitorilor era pescuitul, creșterea vitelor (apar și puține oase de cal), vânătoarea și, parțial, cultivarea plantelor.

Într-o locuință a nivelului I b₁, adâncită în podină și frumos lutuită, s-a găsit o groapă cu diametrul de 50 cm și adâncimea de 10 cm, plină cu ocră roșu și câteva filoane de ocră galben.

Stratigrafic și după conținut, în manuscrisul din 1958 am împărțit resturile Cernavodă din sectorul a în trei faze: I a (cea mai veche) cu două subfaze (I a₁ = nivelurile 1-2 și I a₂ = nivelurile 3-4); I b (mijlocie) tot cu două subfaze (I b₁ = locuințele 5-8 și I b₂ = locuințele 9-14) și I c, reprezentând stratul gros de 1 m, nediferențiable (fig. 2).

Doi ani mai târziu, într-un studiu apărut însă abia în 1964¹⁴, în încercarea de a separa descoperirile de la Cernavodă în trei culturi deosebite, am introdus așezarea culturii Cernavodă II din sectorul b în noțiunea de cultura Foltești II, lăsând denumirea de Cernavodă II pentru depunerile Cernavodă I c în care se regăseau unele elemente de legătură cu Cernavodă III (aparitii izolate de torți tubulare, puține fragmente canelate la exterior și chiar un fragment cu brâu alveolat, care putea însă să provină din așezarea Cernavodă III). Această etapă, Cernavodă I c = II, am atribuit-o, în 1964, perioadei de tranziție. Pentru a nu provoca noi confuzii, am revenit la denumirile de culturi: Cernavodă I, Cernavodă II și Cernavodă III în studiul comun cu Sebastian

12. Idem, *Contribuții la problemele neoliticului ...*, fig. 17/8, 10; D. Berciu, Sebastian Morintz, B. Ionescu și Petre Roman, *op. cit.*, p. 51.

13. Vezi de exemplu, Hermann Parzinger, *op. cit.*, p. 126.

14. Petre Roman, *Despre unele aspecte ale perioadei de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului în regiunile extracarpătice ale R.P.R.*, *Revista Muzeelor*, I, 1964, 4, p. 314 și urm., p. 324 tabel cronologic.

Morintz din 1968¹⁵. Ulterior, am acceptat și inversarea în sensul Cernavodă I, III, II¹⁶, postulată pentru prima dată de Sebastian Morintz¹⁷. Segmentarea în Cernavodă I a-c a rămas pentru mine o constantă, chiar dacă ea apare în literatură, ulterior, mai mult sub alte semnături¹⁸.

Spațiul nu ne permite să ne oprim acum asupra istoricului încadrării cronologice (am socotit că Cernavodă I începe imediat în perioada post - Cucuteni - A₃ - Gumelnița A₂¹⁹ și se termină în perioada usatoviană); culturale (din eneolitic și perioada de tranziție); originei (așa cum ne este cunoscută reprezintă evident o creație locală, dar numai după ce s-au produs masive infiltrări nord-pontice din vecinătatea arealelor Cucuteni și a variantei sud-basarabene a culturii Gumelnița: Aldeni-Bolgrad). Infiltrările au fost determinate de presiunea altor populații din stepe asupra vecinilor vechilor cultivatori de plante care odată ajunși în noile ținuturi s-au adaptat și asimilat rapid bunurile de cultură locală.

Dacă, cronologic, cultura Cernavodă I urmează după Gumelnița - ale cărei comunități au fost dislocate -, etno-cultural ea nu poate fi continuatoarea creatorilor culturilor Gumelnița și Cucuteni. Că ea a asimilat bunuri de cultură sau chiar elemente etnice locale pare evident, dar majoritatea purtătorilor culturii Cernavodă I nu sunt autohtoni care-și transformă așa de radical modul de viață: economic, cultural, spiritual, tip de așezare din indiferent ce motive.

În urma unei vizite de documentare, efectuată în ianuarie 1985, la Moscova, Leningrad și Kiev am susținut o comunicare asupra impresiilor pe care studierea materialelor mi-au produs-o. Traducerea în limba rusă a fost asigurată de V. Dergacev iar printre auditori erau prezenți D.I. Teleghin, T.S. Movșa, Nečitalio, S. Berezanskaja, O.G. Šapošnikova, V.G. Zbenovič, E.F. Patokova ș.a.

Concluzia mea, conform căreia ceramica nepictată usatoviană nu este de derivație Cucuteni C ci Cernavodă I, a șocat. Afirmam ceea ce pentru mine - cunoscător al ambelor categorii ceramice - era clar: nu extinderea Cucuteni-Tripolie spre sud și sud-est, ci preluarea unor elemente de derivație cucutenian-tripoliană, ca și în cazul bunurilor gumelnițene, de către Cernavodenii I (populație cu mod de viață dependent de pescuit, creșterea animalelor domestice, vânat, cultivarea plantelor) dislocați spre vest de presiunea populațiilor de crescători de turme din stepele vest-azoviene²⁰, trebuia luată în considerație.

Prezentarea categoriilor ceramice pe nivele cronologice: cu scoică "mozaică" de bună calitate, cu scoică dar cu suprafețe poroase, din lut de bună calitate sau foarte fin, depășind chiar standardele gumelnițene, nu se poate face cu această ocazie.

Sperăm să putem relua curând, împreună cu tineri cercetători, analiza întregului material Cernavodă I de la Cernavodă și din alte așezări ale acestei culturi²¹.

15. Sebastian Morintz și Petre Roman, *op.cit.*

16. Petre Roman, *Raportul cronologic dintre Ezero și Troia în lumina cercetărilor de la nord de Balcani*, SCIVA, 33/ 4, 1982, nota 1; idem, *Das chronologische Verhältnis zwischen Ezero und Troja in Lichte der nordbalkanischen Forschungen*, Thracod-Dacia, XIII, 1992, nota 1.

17. Sebastian Morintz și Barbu Ionescu, *Cercetări arheologice în raionul Oltenița (1958-1967)*, SCIV, 19, 1968, 1, p. 124.

18. N. Hartuche, *Complexul cultural Cernavodă I de la Rimnicelu - județul Brăila*, Istros I, 1980, p. 86.

19. Petre Roman, *Strukturänderungen des Endäneolitikums im Donau - Karpaten - Raum*, Dacia, N.S., XV, 1971, p. 106.

20. Afirmția lui H. Parzinger (*op. cit.*, p. 130) după care "Roman suchte den Ursprung noch weiter östlich im westasowischen Gebiet (Roman 1983, 117), doch auch dies bleibt Spekulation", trebuie completată cu ceea ce s-a omis în textul german din varianta română a comunicării de la Sarajevo, publicată în *Carpica* XIV, 1982, p. 40 și anume: "locuiau, la început, undeva în ținuturile nord-pontice, în vecinătatea arilor Gumelnița și Cucuteni Tripolie ...".

21. Lucrarea preconizată va respecta nu doar memoria ci și toate contribuțiile celor care au participat la conducerea acestor cercetări: D. Berciu, Seb. Morintz, Em. Moscalu. Ca supraviețuitor al colectivului îl voi asocia la acest proiect pe Alexandru Morintz și, eventual, alți cercetători.

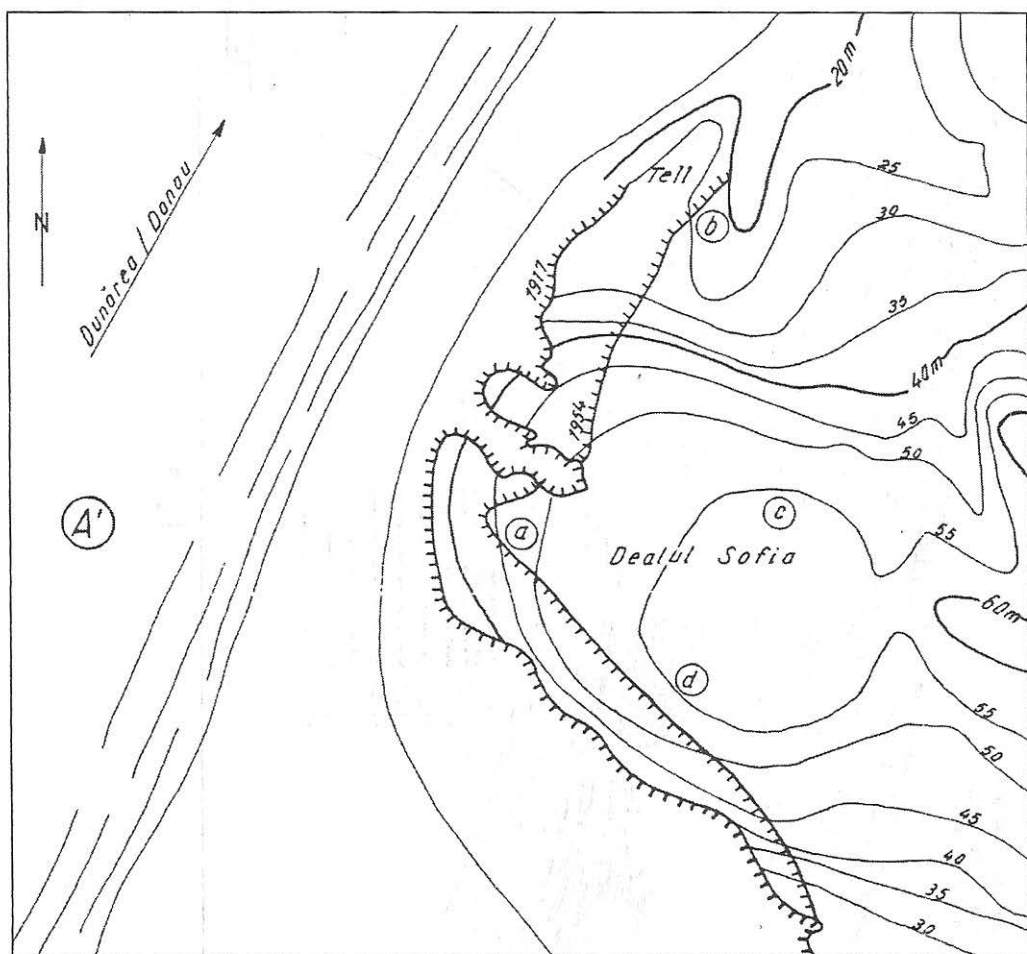


Fig. 1.

UNVERÖFFENTLICHTE ANGABEN ÜBER DIE CERNAVODĂ I – KULTUR –
SIEDLUNG VON CERNAVODĂ

Die deutsche Variante dieser Arbeit erscheint in der Harald Hauptmann gewidmeten Festschrift.